

La República Espanyola tenia possibilitats de guanyar la guerra contra Franco. L'exèrcit franquista encara era poc nombrós i la República gaudia del suport gairebé unànime del poble espanyol. N'hi hauria hagut prou amb armar aquests milions de persones. Però, per fer-ho, es comptava sobretot amb «la pàtria de les masses treballadores», Rússia. Per tant, quan els comunistes van engegar la seva propaganda anunciant que Rússia havia començat a enviar ajuda, a Espanya tothom s'ho va creure de tot cor. No només l'espanyol mitjà, l'home del carrer, sinó també el cap del govern, l'intel·ligent Largo Caballero, fins i tot personalitats com els socialistes austríacs Otto Bauer i Julius Deutch i centenars de milers d'altres persones d'arreu del món. Tothom s'ho va creure. Però va resultar que l'ajuda militar russa no era més que una farsa, una estafa.

Des del front ens van informar que havia fet la seva aparició una petita quantitat de fusells russos de models antics, amb baionetes estretes, sens dubte recuperats dels dipòsits d'armes de la Primera Guerra Mundial o d'una època anterior. També van arribar a Espanya velles metralladores russes Maxim amb culates rovellades i empunyadures podrides.

A dos o tres quilòmetres d'Albacete hi havia un garatge

descomunal amb assortidors de benzina i tallers de manteniment. El dirigia un noi de París que es deia Bill i tenia el grau de sotstinent. Havia aconseguit la feina gràcies al seu talent com a mecànic, a la força dels seus braços i a la traça dels seus dits.

El comissariat polític oferia regularment espectacles culturals als centenars de treballadors del garatge. Gràcies a això vaig conèixer Bill i, després d'unes quantes vetllades, ens vam fer amics i ell em convidava a casa seva.

Li agradava el seu ofici. Parlava de cotxes, de rodes, d'eixos, de caixes de canvis, de carburadors i de cilindres amb la mateixa passió que d'altres experimenten quan evoquen els ulls o les cames d'una dona. Em feia recórrer les llargues files de camions i, aturant-se davant cadascun d'ells, acaronava els motors i els llums i em deia:

—La majoria dels vehicles que veus aquí són de fabricació americana, però hem arrenecat les etiquetes.

—¿Per què?

—Així la gent es pensa que vénen d'«allà».

—¿Què vols dir, que Rússia no n'envia?

El seu somriure es va eixamplar.

—I tant que n'envia! Són allà!

Va assenyalar amb el dit una colla de cotxes, camions i també ambulàncies.

—Tot aquest material ve de Rússia —em va explicar—. És bonic, ¿oi?

Els vehicles semblaven nous de trinca.

—Tot això —va afegir— té una pinta magnífica, però és quincalla... Els toques amb la punta dels dits i cauen fets miques. De vegades tenim por de provar-los perquè, si es trenca una peça, no hi ha manera d'arreglar-los. Els russos han enviat alguns mecànics, però se'ls miren com una vaca mira passar

el tren. Si s'avarria un *gruzovik*⁸³ dels seus, val més deixar-lo al mig de la carretera. Hem mirat de reparar els seus vehicles amb peces americanes, però això no rutlla. Els conductors no en volen saber res, dels vehicles russos, sobretot per als trajectes llargs. —I, assenyalant una fila sencera de vehicles sense estrenar, va dir—: ¿Ho veus? No els ha tocat ningú. Tothom prefereix conduir un vell camió amb molt rodatge a un de rus nou de trinca.

—¿Però per què no informes de la situació? ¿Per què no dius que els vehicles no serveixen per a res?

—Només faltaria això! —va exclamar Bill, fent una ganyota—. Si jo faig un informe dient que un dels seus vehicles no val res, m'acusarien de sabotatge o, encara pitjor, de trotskisme. De vegades val més patir en silenci en comptes de fer mullader i que es fixin en tu. ¿Oi que m'entens?

Tot això no feia disminuir l'allau de propaganda sobre l'ajuda gegantina que Rússia aportava a la guerra civil espanyola. Com més desesperada era la situació al front, més reduïa Rússia l'ajuda i més s'intensificava la propaganda.

Mentrestant, a Espanya es lliurava un combat tràgic i sagrant, que oposava el camp de Franco, cada vegada més poderós, equipat d'armes modernes i amb les tropes comandades per oficials ben entrenats, i el camp republicà, que rebia de tant en tant alguns vells fusells rovellats de la Rússia soviètica i que es deixava dessagnar pels milers d'instructors polítics ben entrenats enviats pel mateix país...

Vull citar aquí el contingut d'una conversa amb el cap del destacament d'artilleria de les Brigades Internacionals, el famós capità Aronchik. Era un jueu lituà, de trenta anys, que es distingia pel seu extraordinari talent de mecànic. Arribat a

83. «Camión», en rus.

Espanya des de París, des del primer dia es va fixar l'objectiu de crear una companyia d'artilleria. El veia sovint a Albacete, neguitós i enfurismat. Venia del front per trucar a la porta dels «grans d'aquest món» a propòsit dels lliuraments d'armes de la Unió Soviètica.

—És increïble. No ho puc entendre —em deia, mentre s'encenia la seva cara simpàtica—. Em fa l'efecte que algú ens juga una mala passada diabòlica!

—¿Què vols dir?

—Es tracta de les peces d'artilleria que rebem de la Rússia soviètica. Sóc oficial de les Brigades Internacionals, però no amago mai que no sóc membre del partit i que no he vingut aquí a lluitar per la revolució, sinó, com a jueu, a lluitar per la causa jueva. El deure dels jueus és estar entre els combatents a tot arreu on es lluiti contra el feixisme. Ara, però, començo a tenir dubtes sobre el fet que aquest combat es porti de bona fe.

—¿A qui et refereixes?

—A la Unió Soviètica. Si veiessis l'artilleria que ens envien, entendries la meua amargor.

A Espanya, Aronchik era molt apreciat. En els cercles de les Brigades Internacionals, esmentàvem sovint el seu talent i el seu coratge. També sabíem que, malgrat la graduació de capità, era un home molt modest, per a qui els botons daurats no tenien cap importància. Pensava en una sola cosa: la lluita contra Franco. Lliurant aquest combat, no es preocupava gens de la seva carrera i, en comptes de quedar-se al front amb la seva companyia, es veia constantment obligat a tornar a la reguarda per proveir-se d'armes.

—M'hauria agradat —em deia— ensenyar-te els canons que ens envien els russos. Dubto que hagis vist mai uns trastos com aquells, ni tan sols als museus. Són trossos de ferralla

rovellada i vella, l'únic profit que se'n pot treure és fondre'ls. Els fem servir perquè l'exèrcit republicà no posseeix cap altre artilleria. Seria una vergonya que aquests canons caiguessin en mans de l'enemic. Es petarien de riure contemplant els nostres magnífics exemplars que daten com a mínim del segle XVIII. És ben trist, amic meu —continuava—, veure al front tants joves heroics i entusiastes, disposats a llançar-se contra l'enemic, però armats d'antigalles rovellades que no gosó anomenar canons, mentre que l'enemic posseeix l'últim model de metralladores, de tancs i de vehicles blindats, ens dispara amb canons de llarg abast i ens bombardeja amb avions nous de trinca. ¿Què passa? —em va preguntar—. A tot arreu sento a parlar de l'ajuda russa. ¿Em pots dir, tu que ets membre del partit, en què consisteix? ¿En contingents d'instructors polítics o de comissaris?

De tots costats ploïen queixes pel mateix motiu. Al centre de les Brigades Internacionals, els emissaris del front venien constantment, desesperats, a trucar a les portes dels estats majors. Amb gran sorpresa meva, un d'ells va ser Franek! El lector se'n deu recordar, d'aquest polonès ingenu que va viatjar amb mi de Marsella a Barcelona amb vaixell, després fins a Albacete amb tren. Pocs mesos abans, era l'encarnació de la ingenuïtat, de l'esperança i de la fe. El mateix individu que, contemplant els espanyols que ens cobrien de flors a nosaltres, els voluntaris, va exclamar: «Que maca que és la revolució!».

Ara ja no era el mateix home. Després d'estar en diferents fronts i combatre amb la brigada Mickiewicz, l'havien ascendit a lloctinent. L'uniforme li queia molt bé. Se'l veia més viril, tot conservant l'aspecte fresc i jove. Es va alegrar de veure'm, però vaig notar de seguida una ombra a la seva cara.

—Sygmunt —em va dir, estrenyent-me la mà—. No et pots imaginar que content que estic de poder parlar amb tu!

Ens vam passejar pels carrers d'Albacete i, amb el seu llenguatge senzill de treballador polonès, Franek em va abocar el que el rosegava per dintre:

—Sygmunt, tu ets un bon marxista i un home instruït. Explica'm una cosa: ¿què ho fa, que vint anys després de la Revolució, la Unió Soviètica continuï sent un país pobre i endarrerit?

—¿En què et bases per dir això?

—En les armes que ens envien. Ningú no dubta de les bones intencions dels nostres amics russos. Ens envien, doncs, el millor que tenen. ¿Haig de pensar que els vells fusells atroïnats de l'època dels tsars són l'únic material de què disposa l'Exèrcit Roig?

Ell mateix va respondre a la pregunta amb un ràpid moviment del cap:

—No, no pot ser! A totes les reunions del partit, ens parlen dels plans quinquennals, dels progressos de la industrialització, de l'Exèrcit Roig, que té el millor material del món. Tu mateix ens has donat conferències sobre les grans realitzacions de la indústria pesant soviètica. ¿Què passa, doncs? Tot això no lliga amb el que t'acabo de dir!

Els dubtes no li impedien de continuar confiant en el partit. Al contrari, es pensava que era culpa seva: que amb el seu cervell de treballador no era capaç d'entendre coses massa complexes, que devia haver-hi una explicació marxista, però que calia ser més culte que ell per trobar-la...

La seva companyia l'havia enviat a Albacete amb la missió d'entrevistar-se amb la jerarquia militar de les Brigades Internacionals. Estava cansat de veure com els soldats sota les seves ordres es feien matar com bens perquè no tenien res amb què defensar-se contra uns enemics armats fins a les dents.

Franek gairebé plorava. I no era l'únic, n'hi havia molts que venien a reclamar armes desesperadament. Però això no impedia als comissaris polítics, quan intervenien en els mítings i publicaven fullets i articles als diaris, proclamar que Rússia estava salvant Espanya, que combois sencers de vaixells descarregaven armes russes als ports espanyols, que els treballadors russos donaven tota la seva paga per equipar els combatents espanyols. Arreu del món s'esbombaven mentides per l'estil, i així es martellejaven els cervells de tots els països, als cinc continents. Això, però, amagava una veritat tràgica: el combatent espanyol s'ofegava en la seva sang, ja que no tenia res amb què defensar-se contra els tancs nazis.

Una altra veritat, no menys terrible, era que Rússia es feia pagar a preu d'or la ferralla que datava de la Primera Guerra Mundial! Coneixíem casos en què els vaixells russos, un cop amarrats al moll, es negaven a descarregar abans de rebre el pagament. Així, en aquella època, Rússia va treure d'Espanya l'equivalent de 400 milions de dòlars americans.

Aquesta no va ser l'única participació dels russos en la qüestió del lliurament d'armes. Hi havia també el revers de la medalla, no menys trist i escandalós. De tant en tant, es rebien combois d'armes bastant modestos —adquirits amb els diners recaptats als països democràtics—, però d'extrema importància, procedents de Suïssa, però també de Mèxic. Els qui intervenien en aquestes transaccions deien que Rússia desviava la majoria dels carregaments, com també desviava la producció de les fàbriques catalanes i fins i tot els instruments quirúrgics rebuts de l'estranger. Als brigadistes tan sols els arribava una part mínima de les armes modernes. A més, la distribució es feia segons un mètode típicament estalinista. Les metralla-

dores o els canons antitancs moderns no es donaven als qui estaven preparats per fer-los servir, sinó a individus segurs... políticament. Semblava una broma de mal gust, però era la veritat.

Jo mateix vaig veure més tard, a Extremadura, un noi ucraïnès inculte, dels encontorns de Lemberg, que traginava d'una manera estranya una arma automàtica: l'arrossegava com si fos un vedell degollat. Em va dir:

—M'han donat això, però no sé com es dispara. De fet, no sé ni com es porta...

L'única qualificació del vailet ucraïnès era el fet de ser un dels «nostres», un membre del partit, a qui es podia donar aquella arma més que a un altre brigadista...

Llavors els comunistes van cometre un dels seus crims més detestables. Van ofegar en sang el POUM, el moviment revolucionari, a Barcelona i a Catalunya. Catalunya, com tothom sap, és una regió espanyola contigua a la frontera francesa. Els seus habitants, els catalans, no es consideren pas espanyols, sinó més aviat com un poble a part. Posseeixen una llengua pròpia, com també una cultura i costums propis, i la seva regió és la més civilitzada i la més avançada d'Espanya. Molts d'ells són partidaris de crear un Estat independent. Pel seu caràcter, els catalans s'assemblen molt més als francesos o als italians que no pas als espanyols.

Sempre han tingut una profunda aspiració a la llibertat, sobretot a causa de la forta industrialització de la regió i, més en particular, de la seva capital, Barcelona. El proletariat, important, es concentrava en alguns partits revolucionaris: els socialdemòcrates d'esquerra, un moviment anarquista poderós i els comunistes. La majoria dels comunistes no depenia de Moscou i es consideraven «autèntics» leninistes.

Ja he descrit la meua visita a Barcelona i l'extraordinària impressió de llibertat que es respirava a la ciutat. Els habitants de Barcelona eren autèntics Revolucionaris amb una gran R. La seva exigència de llibertat era tan forta que no haurien suportat mai una trava disciplinària, vingués de qui vingués. Per això hi havia entre ells molts anarquistes, que tenen un programa que exclou tota forma d'aparell estatal.

Quan Franco va donar el cop d'Estat i Moscou va decidir intervenir en la República Espanyola per convertir-la en una joquina en mans dels comunistes, va resultar que això no era tan fàcil aplicar-ho a Barcelona. A tot arreu van aconseguir reclutar les ingènues masses espanyoles que creien en les idees del Front Popular i que així van deixar que els astuts estalinistes els possessin la soga al coll. A Catalunya, en canvi, van tenir un fracàs amarg. Si bé van aconseguir convèncer uns quants socialdemòcrates amb qui van crear un partit comú, la majoria de les masses catalanes rebutjava tota mena d'aliança amb els comunistes.

En aquella època, s'havia creat un moviment revolucionari, el POUM, Partit Obrer d'Unificació Marxista. A l'hora de formar-lo, es van reunir tres grups: la majoria dels socialdemòcrates d'esquerra, una gran part de l'oposició comunista i uns quants anarquistes radicals. Aquests anarquistes, que no eren pas marxistes, es van sotmetre a la majoria i van crear una fracció independent dins el POUM.

Era un partit molt popular, no només entre el proletariat, sinó també entre una part de la població pobra de les ciutats i el camp català. En entrar a qualsevol poble, s'hi podien veure immediatament eslògans del POUM. El partit també existia en altres regions espanyoles, però no hi estava tan implantat. Es pot dir sense exagerar que el POUM estava molt arrelat entre el poble català i expressava les angúnies i les esperances de les masses oprimides i empobrides.

Des del principi, el POUM va mirar els comunistes amb suspicàcia i aversió. Malgrat la seva oposició al Front Popular, els membres del POUM van participar en el govern de Catalunya. El POUM, que estava en contra de la idea d'una república democràtica burgesa, s'oposava al comunisme de Stalin i era partidari dels consells obrers. En tots els seus diaris, eslògans i fullets, els militants del POUM cridaven la població a lluitar pel poder proletari. Malgrat la seva oposició al govern, el POUM funcionava en la legalitat i cridava els espanyols a participar en el combat sagnant contra Franco amb totes les seves energies.

Per tots aquests motius, el POUM era una espina clavada al peu dels comunistes, que llavors s'havien unificat en un partit poderós. Rússia era l'únic país no adherit oficialment a la política de neutralitat dels països democràtics, sinó que, al contrari, proclamava ben fort la seva ajuda a la República Espanyola. Els catalans, però, eren els únics que sabien el que comportava realment l'ajuda russa. La Unió Soviètica havia enviat especialistes i directors a les fàbriques de Catalunya, on portaven una vida regalada a costa del poble espanyol. També exportaven una gran part de la producció manufacturadora catalana a bord de vaixells soviètics en direcció a Rússia. Així, l'odi contra els russos no parava de créixer, cosa que feia augmentar les files del POUM. D'altra banda, aquest s'oposava a les Brigades Internacionals, ja que va veure ben aviat que no eren la punta de llança contra Franco, sinó la legió estrangera de Stalin que l'ajudaria a esclavitzar el poble espanyol.

Llavors els comunistes van començar a conspirar contra el POUM. Discretament, després en augment, van esbombar el rumor que aquest partit era «la cinquena columna de Franco». En el mateix moment, a Moscou s'hi feien les grans purgues, i els comunistes van decidir utilitzar el mateix mètode.

de a Espanya. L'objectiu era ben clar: calia ofegar el moviment revolucionari, executar els seus líders, afeblir i terroritzar les masses. El mateix tractament que imposaven als opositors polítics de Rússia.

A Espanya, però, no era tan fàcil. El qui anomenaven «el Lenin espanyol», Largo Caballero, el cap del govern, era, en realitat, un demòcrata liberal, pròxim a les posicions d'Otto Bauer. Igual que els anarquistes, es va oposar radicalment a la campanya contra el POUM desfermada pels comunistes, els quals van haver de renunciar a liquidar legalment un partit tan incòmode.

Llavors van buscar altres mitjans. I els van trobar ben aviat.